

"HUQUQBUZARLIKLAR PROFILAKTIKASIDA PROFILAKTIK SUHBAT QILINADIGAN HUQUQBUZARLIKLAR PROFILAKTIKASI OBYEKTлари VA SHAXSLAR TOIFALARI BILAN ISHLASHNI TAKOMILLASHTIRISH"

A`zambekov Muhammadqodir Burhonbek o`g`li

O`zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi 2-o`quv kursi 227-guruh kursanti

Annotatsiya: *Mazkur maqolada huquqbuzarliklarning oldini olishda profilaktik suhbatlarning tutgan o`rni, ushbu suhbatlar kimlar bilan olib borilishi va ularni tashkil qilishning samarali usullari tahlil qilinadi. Muallif zamonaviy jamiyatda qonuniylikni ta`minlash, fuqarolik mas`uliyatini oshirish, yoshlar va xavf guruhiga kiruvchi shaxslar bilan ishlashda individual va kompleks yondashuvlarning dolzarbligini asoslab beradi. Maqolada profilaktik suhbatlarning asosiy maqsadi – huquqbuzarlikka moyil bo`lgan shaxslarning xatti-harakatlaridagi salbiy omillarni aniqlash, ularni ogohlantirish va qonuniy yo`lga qaytarish ekani ko`rsatib o`tiladi. Shu bilan birga, suhbat o`tkaziladigan shaxslar toifasi aniq tavsiflanadi: ilgari huquqbuzarlik sodir etgan, ijtimoiy xavfli muhitda bo`lgan, probatsiya nazoratida yoki voyaga yetmaganlar orasida huquqbuzarlikka moyilligi aniqlangan shaxslar. Maqolada yoshlar psixologiyasi, deviant xulq-atvor va ijtimoiy muhitning ta`siri alohida yoritilib, huquqbuzarliklarning oldini olishda ruhiy salomatlikka e`tibor qaratish lozimligi alohida qayd etilgan.*

Kalit so`zlar: *Huquqbuzarliklar, profilaktik suhbat, individual profilaktika, huquqbuzarlik profilaktikasi obyektlari, xavf guruhi, psixologik yondashuv, monitoring, deviant xulq, yoshlar psixologiyasi, raqamli texnologiyalar.*

Huquqbuzarliklar profilaktikasining mohiyati va ahamiyati. Huquqbuzarliklar profilaktikasi – bu davlat va jamiyat tomonidan amalga oshiriladigan huquqiy, ma`rifiy va tashkiliy tadbirlar tizimidir. Uning asosiy maqsadi – fuqarolarning qonunga itoatkorlik darajasini oshirish, huquqbuzarlik sodir etilishi ehtimoli bo`lgan vaziyatlarni kamaytirishdir. Profilaktikaning asosiy shakllaridan biri – individual profilaktika bo`lib, bu shaxs bilan bevosita ish olib borishni nazarda tutadi. Bunda profilaktik suhbatlar muhim o`rin tutadi.

Profilaktik suhbatning maqsadi va usullari. Profilaktik suhbat – bu huquqbuzarlikka moyil bo`lgan shaxs bilan uning xatti-harakatlari va yashash tarzini tahlil qilgan holda, uni qonuniy yo`lga qaytarishga qaratilgan tushuntirish ishlaridir. Suhbat davomida shaxsga:

- Uning xatti-harakatlarining oqibatlari;
- Qonun buzilishining huquqiy javobgarligi;
- To`g`ri yo`lga qaytish yo`llari; haqida tushunchalar beriladi.

Bu jarayonda psixologik yondashuv, empatiya, motivatsion suhbat uslublari ham qo`llaniladi. Chunki quruq tanbeh emas, balki ijtimoiy-psixologik qo`llab-quvvatlash samarali hisoblanadi.

Huquqbuzarliklar profilaktikasi obyektlari va shaxslar toifalari. Huquqbuzarliklar profilaktikasi obyektlari deb quyidagi shaxslar yoki guruhlar tushuniladi:

- Avval huquqbuzarlik sodir etgan, ammo jinoyat darajasiga yetmagan shaxslar;

- Yashash tarzida huquqbuzarlik sodir etish xavfi mavjud bo'lganlar (ishsizlar, maktabdan qochayotgan o'quvchilar, oilaviy muammosi bor shaxslar);

- Ichki ishlar organlarining "nazoratida" bo'lgan fuqarolar (shartli jazoga hukm qilinganlar, probatsiya nazorati ostidagi shaxslar va b.q.);

- Voyaga yetmaganlar orasida huquqbuzarlikka moyilligi aniqlanganlar.

Ular bilan ishlashda yondashuvlar har xil bo'lishi kerak. Masalan, voyaga yetmagan bilan ishlashda ota-onasi, pedagog, psixolog ishtirokida kompleks yondashuv zarur.

Ishlarni takomillashtirish yo'llari. Profilaktika samaradorligini oshirish uchun quyidagilar muhim hisoblanadi:

a) Shaxsiy yondashuvni kuchaytirish. Shaxsning o'ziga xos jihatlarini — ijtimoiy holati, ma'naviy darajasi, oilaviy muhitini hisobga olib, individual reja asosida suhbat o'tkazish muhimdir.

b) Tahliliy yondashuvdan foydalanish. Har bir profilaktik suhbat oldidan tahliliy ma'lumotlar (anketalar, psixologik testlar, profilaktika kartotekasi) asosida tayyorgarlik ko'rilishi kerak.

c) Sohaviy mutaxassislarni jalb etish. Ichki ishlar xodimlari bilan bir qatorda, maktab psixologi, ijtimoiy pedagog, sog'liqni saqlash mutaxassislari, mahalla faollari ham ishtirok etishi zarur.

d) Monitoring va nazorat tizimini joriy etish. Profilaktik suhbatdan keyingi natijani kuzatib borish tizimi ishlab chiqilishi lozim. Bunda shaxsning xulqidagi o'zgarishlar, ijtimoiy moslashuvi baholanadi.

e) Raqamli texnologiyalarni joriy etish. Raqamli monitoring tizimlari, profilaktika bazalari, suhbatlar statistikasi elektron tizimda yuritilishi — ishning tezligi va aniqligini oshiradi.

Huquqbuzarliklarning oldini olishda profilaktik suhbatlar muhim o'rin tutadi. Ammo bu suhbatlarning samaradorligi ko'p jihatdan ularni qanday tashkil etish va qaysi yondashuvdan foydalanishga bog'liq. Yuqorida keltirilgan takomillashtirish yo'nalishlari orqali ushbu ishlarni sifatli va tizimli asosda olib borish mumkin. Zamonaviy jamiyatda huquqiy ongni yuksaltirish, qonuniylilikni mustahkamlash va fuqarolik mas'uliyatini oshirish uchun profilaktika ishlari — ayniqsa, yoshlar va ijtimoiy xavfli shaxslar toifasi orasida — dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Shu sababli, har bir ichki ishlar organi xodimi, mahalla faoli va ta'lim muassasasi vakili o'z faoliyatida ushbu metodik yondashuvlarni qo'llashi zarur.

Huquqbuzarliklarning oldini olish — zamonaviy huquqiy davlat qurishda muhim yo'nalishlardan biridir. Xususan, huquqbuzarlik profilaktikasi doirasida o'tkaziladigan profilaktik suhbatlar eng samarali vositalardan biri sanaladi. Ushbu suhbatlar orqali shaxsga huquqiy tushunchalar beriladi, uning noto'g'ri yo'ldan qaytishiga ko'maklashiladi.

Profilaktik suhbat qilinadigan shaxslar asosan quyidagilar bo'ladi: huquqbuzarlik sodir etgan, lekin jinoyat darajasiga yetmagan fuqarolar; ijtimoiy xavfli shaxslar; probatsiya nazoratidagilar; huquqbuzarlikka moyilligi aniqlangan voyaga yetmaganlar.

Ish samaradorligini oshirish uchun quyidagi yo'llar taklif etiladi:

- Shaxsga yo'naltirilgan yondashuv — shaxsning ijtimoiy holatini chuqur o'rganish.
- Tahliliy yondashuv — suhbat oldidan axborot yig'ish, psixologik testlar o'tkazish.
- Sohaviy mutaxassislarni jalb qilish — pedagog, psixolog, mahalla faollarining ishtiroki.
- Monitoring tizimi — suhbatdan keyingi holatni kuzatish.

- Raqamli texnologiyalar — ma'lumotlarni elektron tizimda yuritish.

Xulosa qilib aytganda, huquqbuzarliklar profilaktikasida tizimli va kompleks yondashuv asosida olib boriladigan ishlar natijasida jamiyatda qonuniylik, fuqarolik mas'uliyati va ijtimoiy barqarorlikka erishish mumkin bo'ladi. Huquqbuzarliklar profilaktikasida profilaktik suhbat obyektlar bilan muloqotda ko'proq ahamiyat beradigan narsamiz ularning psixologiyasi hisoblanadi

Xavf guruhi. Ko'pgina mutaxassislarning muhim e'tiborsizligi shundaki, xatti-harakatlardagi og'ishlar va buning natijasida yoshlarda ruhiy salomatlik buzilishlarining paydo bo'lishi har doim ham ular tomonidan profilaktik psixologiya nuqtai nazaridan ko'rib chiqilmaydi. Ruhiy buzilishlarning sabablari haqida hali ko'p narsalarni o'rganish kerak. Ammo ko'plab tadqiqotlarushbu yosh guruhining kamida ba'zi toifalari potentsial deb hisoblanishi va xavf guruhiga kiritilishi mumkinligini isbotlash. Bunga quyidagi shaxslar kiradi:

- Alkogol yoki giyohvand moddalarni iste'mol qiladiganlar.
- O'tmishdagi yoki hozirgi bolaning qarovsizligi yoki zo'ravonligini boshdan kechirish.
- Travma yoki stressni boshdan kechirganlar.
- Oila va yaqin atrof-muhit bilan sog'lom munosabatlarsiz,.

Biror kishi bilan ishlaganda, o'tmishda sodir bo'lgan narsalarni o'zgartirish mumkin emasligi aniq. Biroq, profilaktika psixologiyasi asoslarini o'zlashtirish yoshlarga chidamlilik va kuchli kurash ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi, ularga travmatik tajribalar bilan murosaga kelishga yordam beradi va ijobiy yo'l bilan olg'a borishga yo'l ochadi.

Umumiy ma'lumot. Profilaktik psixologiyaning ob'ektlari ijtimoiy jihatdan moslashmagan bolalar, o'smirlar, yigitlar va ularning oilalaridir. Tadqiqotning sababi - tajovuzkor, yollanma, ijtimoiy xavfli, o'z-o'zini yo'q qilish xarakteriga ega bo'lgan xatti-harakatlardagi og'ishlarning paydo bo'lishi. Psixologlar deviant (deviant) xatti-harakatlarni uchta shartli yo'nalishda ko'rib chiqadilar:

- Ijtimoiylashuv nuqtai nazaridan.
- Ijtimoiy reaksiyalar nuqtai nazaridan.
- Ijtimoiy nazorat pozitsiyasidan.

Deviant xulq-atvor ijtimoiy standartlarga, huquqiy yoki ijtimoiy me'yorlarga zid bo'lgan harakatlar yoki ijtimoiy harakatlarni tizimli tahlil qilish orqali tekshiriladi. axloqiy me'yorlar. Uning asosiy turlariga shartli bo'linish mavjud:

- jinoyatchi,
- noqonuniy emas (jinoiy jazolanmaydi),
- axloqsiz.

Xulq-atvorning har xil turlari o'rtasida aniq chegara chizish qiyin, chunki axloqiy me'yorlardan chetga chiqish jinoyat yoki boshqa huquqbuzarlik sodir etishga imkon beradi.

Huquqiy psixologiya darslik. Asosiylar - Profilaktik psixologiya nazariy ishlanmalarga asoslanadi:

- shaxs va jamiyatning kriminogen fazilatlarini o'rganish;
- ularning shakllanishiga ta'sir etuvchi omillarni aniqlash;
- bunday hodisalarni neytrallashtirish asosiy qonuniyatlarini aniqlash;
- shaxs va jamiyatning ijobiy fazilatlarini rivojlantirish nuqtai nazaridan chora-tadbirlar ishlab chiqish.

Bu fan o'z muammolarini nazariy va amaliy bilimlarga tayangan holda hal qiladi, shaxs va ongning antisotsial sifatleri paydo bo'lishini tahlil qilish, ularning shakllanishiga yordam beruvchi omillarni, shuningdek, ularni zararsizlantirish va rivojlanish qonuniyatlarini aniqlash imkonini beradi.

Deviant xatti-harakatlarga misollar. Asosiy vazifalar - Psixologiya bo'yicha profilaktika mutaxassislari oldida turgan asosiy vazifalarni sanab o'tamiz:

- Ushbu fanning nazariy asoslarini ishlab chiqish.
- Xulq-atvorda og'ishlarning oldini olish uchun qo'llaniladigan strategiyalarni yaratish.
- Xulq-atvor buzilishlarining oldini olish uchun samarali tashkiliy, huquqiy, tarbiyaviy chora-tadbirlar tizimini tayyorlash.
- Uslubiy jinoyatchilikning oldini olish yo'llarini ishlab chiqish va shaxsning kriminogen xususiyatlarini shakllantirish bo'yicha tadqiqotlar.

Ilm-fan muammosi xavf ostida bo'lgan odamlar bilan profilaktika ishlarining samarali va dalillarga asoslangan yondashuvlarini ishlab chiqish bilan bog'liq.

Profilaktik psixologiya asoslari

Davlatning ushbu sohadagi profilaktika ishlarining tamoyillari

So'nggi yillarda profilaktika psixologiyasining jadal rivojlanishi yoshlarning ijtimoiylashuvi bilan bog'liq holda yuzaga keladigan muammolarni hal qilishga yondashuvni qayta ko'rib chiqish zaruratini keltirib chiqardi. Quyida faoliyatni amalga oshirishning bir necha asosiy tamoyillari keltirilgan:

- Tashkiliy siyosat. Yoshlar va yordamga muhtoj oilalar uchun profilaktika xizmatining davlat tuzilmasini yaratish. U turli xil psixologik maslahatlar, ijtimoiy, rehabilitatsiya, dam olish va boshqa tashkilotlarni o'z ichiga olishi kerak.

- Kadrlar siyosati. Bolalar, o'smirlar va yigitlar o'rtasida deviant xulq-atvor namunalarini oldini olish yoki tuzatishga qaratilgan amaliy ishlarga ixtisoslashgan mutaxassislarni tayyorlash.

- Shaxsni ijtimoiylashtirishning asosiy bo'g'ini sifatida oilaga huquqiy, ijtimoiy, tibbiy, psixologik, pedagogik yordamni yana davlat darajasida amalga oshirish.

Intizomning asosiy tamoyillarini inobatga olgan holda davlat organlari voyaga etmaganlar inspeksiyalari faoliyatini maksimal darajada qisqartirishni nazarda tutuvchi chora-tadbirlar ishlab chiqmoqda; milliy muassasalarda kadrlar tayyorlash, rivojlantirish va tarbiyalash jarayonlarini psixologiyalashtirishda ta'lim va sog'liqni saqlash; muhtoj oilalar va bolalarga yordam berishga qaratilgan xizmatlar tuzilmasini tashkil etish.

Nima uchun psixolog bilan bog'lanish yaxshi

Profilaktik chora sifatida sinov

Oxirgi statistik ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, inson ongini o'zgartiruvchi moddalarni (giyohvand moddalar, alkohol, psixotrop dorilar va boshqalar) iste'mol qiladigan va keyinchalik o'zgargan xatti-harakatlarning namoyon bo'lishiga olib keladigan, bu esa ta'sir qilishi mumkin emas. ularning ijtimoiy roli.

Shuning uchun giyohvand moddalarni iste'mol qilishni erta aniqlash va oldini olish uchun profilaktika chorasi sifatida federal qonun qabul qilindi. Uning moddasiga muvofiq, giyohvandlik vositalari yoki psixotrop moddalarni qabul qiluvchi shaxslarni aniqlash jarayoni tartibga solinadi. U ikki asosiy bosqichda o'tkaziladi:

1. Talabalarning ijtimoiy-psixologik testi.

2. Talabalar namoyishi.

Birinchii bosqich ta'lim muassasasida amalga oshiriladi. Talabalar malakali mutaxassislar tomonidan sinovdan o'tkaziladi. Tartibi Rossiya Federatsiyasi Ta'lim va fan vazirligining buyrug'i bilan tasdiqlangan "Umumiy ta'lim muassasalari va kasb-hunar ta'limi muassasalarida, shuningdek, oliy ta'lim muassasalarida o'qiyotgan shaxslarni ijtimoiy-psixologik testdan o'tkazish tartibini tasdiqlash to'g'risida" Ta'lim". Hujjatga ko'ra, ota-onalar hamjamiyatidan kuzatuvchilar ishtirok etishiga ruxsat berilgan.

Tadbirlarning asosiy maqsadifaqat profilaktik xususiyatga ega va maqsadli yordamni o'z vaqtida ko'rsatishdan iborat.

Yosh inqirozi

Yoshlik inqirozlarini yengish zamon va jamiyatning holatidan qat'i nazar, har bir avlodga xosdir.

yosh inqirozlari

Va agar jismoniy qaramlik va mustaqillik yo'qligi sababli erta inqirozlar (yangi tug'ilgan chaqaloqlar, bir yoshli, uch va etti yoshli) bolalar kattalarning diqqat va nazorati ostida o'tsa, keyinroq (balog'at yoshi, O'n yetti yillik inqiroz) ba'zi yoshlar ularni o'zlari yoki tengdoshlarining maslahatlari va echimlari yordamida engib o'tishlari bilan murakkablashadi. Va ular huquqiy, axloqiy va axloqiy jamoat tamoyillariga zid bo'lishi va bolaning jismoniy va ruhiy salomatligiga jiddiy zarar etkazishi mumkin.

Bu, qoida tariqasida, noto'g'ri yoki to'liq bo'lmagan oilalarda sodir bo'ladi. Yoshga muhtoj bo'lgan va unga o'ziga ishonch va malaka hissini berishi kerak bo'lgan qo'llab-quvvatlash bo'lmagan joylarda. Do'stona muloqot va tushunish o'rniga bola to'liq nazorat, psixikaga bosim va hatto zo'ravonlikni oladi.

Bola oilada yordam topa olmasa, uni do'stlari yoki shunga o'xshash tajribaga ega tengdoshlari almashtirishi mumkin. Ular tinglashlari, maslahat berishlari va yordam berishlari mumkin. Yaqin atrof-muhitning ijobiy ta'sirida yoshlar qiyin inqiroz davrini muvaffaqiyatli engib o'tishadi. Ularning shaxsi ijtimoiy va kasbiy jihatdan o'zini o'zi belgilaydi.

Salbiy natija"do'stlar" ning salbiy ta'sirini nazarda tutadi. Aynan shu davrda qiyin deb ataladigan o'smirlarning aksariyati yomon odatlarni, birinchi va har doim ham xavfsiz bo'lmagan jinsiy tajribani, jinoiy munosabatlar bilan tanishishni va shunga o'xshash narsalarni oladi.

Profilaktik psixologiya darslik

O'smirlik

O'smirlik bir necha bosqichlardan o'tadi. Bu balog'atga etishdan kelib chiqqan tanadagi fiziologik o'zgarishlarning namoyon bo'lishi bilan boshlanadi. Va psixologik o'zgarishlar bilan birga. Tana bilan sodir bo'ladigan jarayonlar talab qiladigan kattalar bo'lish istagi orqali balog'atga etish tuyg'usi shakllanadi. O'smir bir qator qarama-qarshi munosabat va his-tuyg'ularga duch keladi, ular bilan kurashish kerak:

- U hali ham o'z harakatlarida kattalar yo'l-yo'riqlariga muhtoj, lekin ayni paytda kattalar nazorati choralariga qarshi isyonkor xatti-harakatlarni namoyish etadi.

- Bir tomondan fiziologik kamolot jarayonlari, ikkinchi tomondan, ruhiy tajribaga tayyor emasligi natijasida vujudga keladigan bo'ronli, tez ichki va tashqi o'zgarishlar.

- Shaxsiy makon uchun kuchli chegaralarni belgilash. Shu bilan birga, oqsoqollarning g'amxo'rligi va qo'llab-quvvatlashiga zudlik bilan ehtiyoj bor.

Psixologlar balog'at inqirozini yengish uchun quyidagi asosiy maqsadlarni belgilaydilar:

- O'z taqdirini o'zi belgilash va o'z shaxsiyligini anglash.
- Gender identifikatsiyasini amalga oshirish.
- Qadriyatlar va hayotiy maqsadlarning shaxsiy tizimini shakllantirish.

Ushbu bosqichda tirnash xususiyati, negativizm, depressiya belgilarining paydo bo'lishi va o'z joniga qasd qilish tendentsiyalari mumkin. Ko'pincha huquqbuzarliklarning odatiy misollari mavjud.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR (MANBALAR RO'YXATI):

1.O'zbekiston Respublikasi Ichki Ishlar Vazirligi (2021). "Jinoyatlarni oldini olish va profilaktik ishlarga doir asosiy yo'nalishlar". Tashkiliy hisobotlar va statistik tahlillar. Toshkent: O'zIIV.

2.Abduqodirov, I. (2019). "Profilaktik suhbatlarning samaradorligini oshirishda psixologik yondashuv". Huquqni muhofaza qilish organlarida ishlash jurnali, 12(4), 24-30.

3.Yuldashev, T. (2020). "O'smirlar jinoyatchiligi va unga qarshi kurash usullari". O'zbekiston Respublikasi Yuridik Akademiyasi ilmiy jurnali, 6(2), 45-58.

4.Bekmurodov, S., & Abdurahmonov, A. (2022). "Huquqbuzarliklarning oldini olishda profilaktik suhbatlarning roli". Xalq ta'limi va ijtimoiy himoya sohalarida profilaktika konferensiya materiallari. Toshkent: O'zDTM.

5.Vazirov, B. (2021). "Jinoyatlarni oldini olishda innovatsion yondashuvlar va texnologiyalar". O'zbekiston huquqshunoslik akademiyasi ilmiy-ommaviy jurnali, 3(1), 10-18.

6.Zaynullayev, M. (2018). "Ichki ishlar organlarining profilaktik ishlari: Muammolar va istiqbollar". Jinoyatchilikni oldini olish bo'yicha ilmiy-amaliy tadqiqotlar, 15(1), 89-94.

7.Mukhtorov, A. (2022). "Profilaktik suhbatlar orqali jinoyatchilikni oldini olish". Jinoyatchilik va huquqni muhofaza qilish organlari jurnali, 21(2), 75-80.

8.Nazarov, Sh. (2017). "Samarali profilaktik suhbatlar o'tkazishning psixologik tamoyillari". Psixologiya va huquq jurnali, 5(3), 58-64.

9.Sultonov, D. (2021). "Jinoyatlarni oldini olishda jamoat va huquqni muhofaza qiluvchi organlar o'rtasidagi hamkorlik". Jamoatchilik xavfsizligi jurnali, 2(4), 13-22.

10.IIV Akademiyasi o'quv-metodik qo'llanmalari.

11."Huquqiy madaniyatni yuksaltirish asoslari" - T.: Adolat, 2020.

12.Psixologik profilaktika metodikasi - Nizomiy nomidagi TDIU, 2021.Ommaviy axborot vositalaridagi maqolalar (gazeta.uz, norma.uz va boshqalar).